

Bookú p̄áma

Nateni

Bookú paáma

Coutumes

(en langue nateni)

Auteurs : participants d'un atelier d'écrivains

Illustrations : "The Art of Reading" CD,
SIL Internationale, 2001

Ce livre a été produit avec l'assistance
technique et financière de SIL

1ère édition, 1er tirage (225 exemplaires)

© SIL Bénin (Tanguiéta)

Dépôt Légal N° 7274 du 19 juin 2014 (2ème trim.)

Bibliothèque Nationale

ISBN : 978-99919-1-902-7

Naàtemma daapá baní sòdo paáma

Naàtemma baní, nìi pànàhì-dà h́ n'tee kà ní paaná : PENTÓ, k'ò péé Fèta, CEDÓ, k'ò péé Towònkù, SÚÉDO, k'ò péé Nafayotí, KÙÀDO, k'ò péé Kùàyotí. Mempá-dà h́ peèta KÙÚDO h́jta, é caka pa tòpa è yò baní-dà péé bennì.

Mempá-dà kà pà té caka pa d̀hàka yàmma kpé̀mma mèm̀pà kú d̀hàka yònà é cedí paá-pa, k'yé teha kà naàtemn wènni kaàdi-sá, k'ó yáda è yò baní péé. Mempá-dà héé waàbáapa. Wèci pà mèe h́ báa-ci-dà héé : S̀TO, N'Kúùkpeépa wàfa, nà NKPEYÓ, Yèyèpa kpééfa, nà ǸKPENTO nà T̀NCÉN, menci péé Ǹtènkù-dà, nà WANSÉÈKO, Naàtemma wàfa.

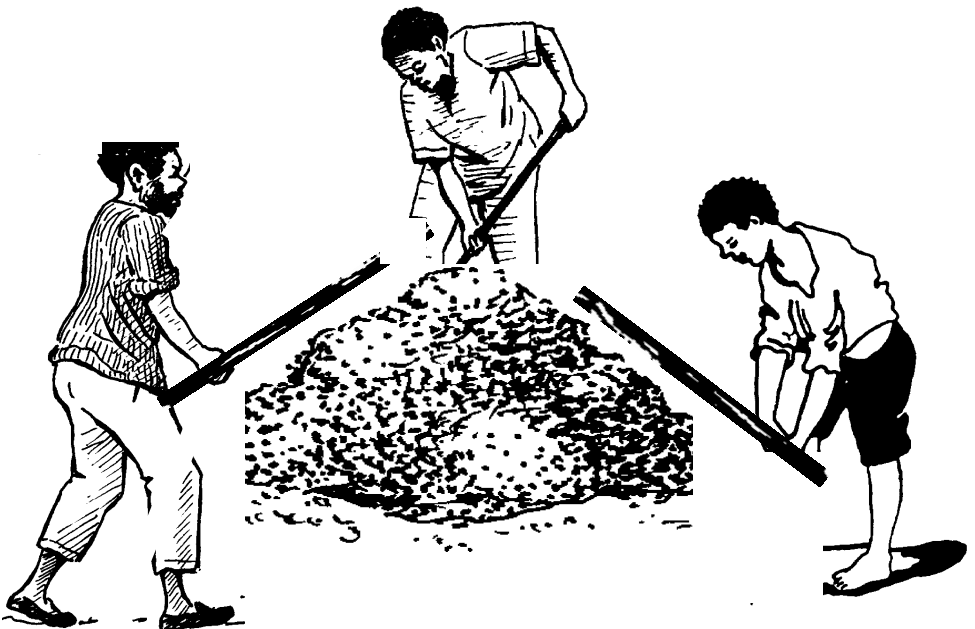
Ye kú wàci-dà tènka yàmma h́ k̀j̀-ma nùdi ci yàmma è yò pá cì dèna é cì c̀dí nìpa. Kà pà cì c̀dí nìpa baní sòdo bii-í-ma dédéí. Ye kú wòni-dà yotí kpé̀mma h́ tempa-nà-ma mèm̀pà cì báa-pa, kà pá tùna baní d̀hàka wènni, kà tùnkaàma ka tòka háá nà ka nùdi.

N'KOUADJA Dieu-donné (Taiacou)

Naàtemma pàkú-ma kú bookú yoòpoopú nà naàma

Naàtemma còhòka, mènèn kpèi pàá-ko yoòpoopú nà naàma h́ yúéí naàma-dà, é cèn péha nìpa, daapá nà poòpa. Kà daapá kó podí yòka, kà poòpa é kà toha é kònà h́òta.

Ye yoòpoopú daadí, kányènfà pìdì pìdì, kà daapá tantà-á-ma yèdi. Kà pà tèi, kà pá cúhìna-ní ye yòka dankapú h́nka. Kà pà kà cúhìnà è kà cówà yekú meheká, ye wòni, kà pá neèhi páàku kùcò pa weèni, é diná pa tòpa tàka, é yíi pa dapànyèka, é duntà pa tòpa.

Ñte Mùntàpéńkó, ñte Faàpàńko, ñte Càkodí, ñte Wúkútó, ñte Kùnfẹko, ñte Wàfadokú, ñte Sàntàwúdikó, ñte Nàńkòdiyamɔ..., pa dapànyèka-dà ye pesà-ní.

Pà kó n'yúu menká-dà, kà kpáhací toó, kà pà bàhù d̀ka pàdée pàdée yoo pàtaɔ pàtaɔ k'yè toò : Pòm pòm pòm pòm, pòm pòm pòm pòm, pòm pòm pòm pòm, kà naakú toó kà pà yíkadí è kpáhú. Bá k'à cetà dèntà-ní è pú yáá yèdi, nà pa kpáhací kú nɔ̀ti, a pú kó nì yetá. Pà baà kó n'yòmpu-dà háá é yó kuùta-ho ye ỳka béékú tɔ̀kú. K'à hẹkáà nẹ̀hidi, kà p'áa dúùwa yoòyahìmu meheká, é mù n'àà pukada ḿma. Kà pà kà ỳa pootí, kà pá kaadi é muhipa ćma, é ỳà pa naàma.

Ye kú dàhàka, kà dakpẹ̀mma é kà ántá, è yáá dakpẹ̀nhí kú tɔ̀mú-dà ỳka ántáma. Kà pà kà ỳa ántápu, kà dapàmma é kà cudí, é baàta yoòbotí nà yoòbíimá. Kà pà ỳa miyá, kà pá butá ỳomu nà naàma, é kà nédá. Kà t̀pa té kà nédá nà tápéemú. Pà h́ m'púsí ye kú tɔ̀mù, kà poòpa mempa kaá-ní h́h́-dà, è kó beé-nà-ní pa ỳamá é t̀ni.

Kà pà t̀ni, kà pá cudí pa yoòbotí. Ye kú dàhàka, kà pá kodá é pańá pa námbòhi meheká é kònà h́̀ta.

Pà mèe té h̄j n'kunti è dènti-ho nényènci-dà è dùnti yèdi yànn. Pà de h̄j h̄in mema, kà b̄odí-dà kóó ye yèdi meheká. K'yè yònà b̄odí yà p̄épu ye yèdi meheká, yèdi yànn h̄j p̄eha daapá c̄ò̀di-dà, kà pá t̄eni é kà podí. Datò̀di, kà pòpa é neé taá kà toha-ní é konà-ní h̄jò̀ta.

Ñte naàtemma de p̄akú-ma kú bookú yòpoopú nà naàma.

KOUDI Pascal (Taiacou)

Naàtemma p̄akú-ma kú bookú pop̄ipu

Naàtemma pemá meheká, pà de pú kání pòpa héhécíma. Kà n̄i de p̄edà o bíídatá, kà tà kp̄é́n è t̄ei n̄ido, ò h̄j tà p̄iyá pòo-dà. Ñte mèekà c̄ò̀ci pà de h̄j tùna-cí :

Bíídatá kú báàa-dà h̄j taá déhá bíipoòta báàa è yò ò còòta néεpado-dà. Kà bíipoòta báàa yò sìmà kóó, á kòn kà tí déhá ti tòòpa é neé a caka. K'ó kòn, kà pá kaàdi pa nahàku weñni é códí kà màcòmà kóó. Ye wòni k'ò tóní, kà p'òò caka pà kèdaà é híná-sa. Memá-dà k'ò té kòn é caka h̄jòta è yò wekòku teháà-á-ma. Bíídatá h̄j yekà ta h̄jòta-kpéεpá pesá-dà è yò pà tà yàà poòo. Ye wòni, k'òò báàa é peha kpàñfa nà bɔfá é taá kóó bíipoòta. Kà ta màa é ditá ye bɔfá, é tà yèa. Nìpa kó déhá kà pà tà yèa bɔfá-dà, kà pá neé yádá è yò tà káá dòò. Kà mii kú bà kàhà, kà dòò báàa é peha kpàñci cidéé, nà kóodatá, n'òò yòka námbòhi hìtaa é taá kóó poòo h̄jòta kpéεpá.

Ye wòni, kà pá tódá yòka nà kpàñfa fàc̄j é kóó poòo màa fùdi, é tódá kpàñfa tòòfa é kóó báàa kú fùdi, é tódá ye kóodatá é kóó pa nahàku meheká òc̄j. Ye kú dàhàka, kà pá dɔá daadí, é kòù ye kpàñci n'èε kótadá èè béná, é yí béná cèèna sàma. Kà pà yòò, kà pá toó tanà dòò h̄jòta. Ye yohokú, k'yèe bíídatá té tíkáná ta dapàntòpa weñni, kà pá peèta é dii ye cèèna.

Yènkà bii t́ín wòni, kà podòò é tódá o dópo kà pá taá pokàdikú. Kà pà tèi, kà p'òò híná cèèpu caadí,

n'èe poòo kà pá m̀ci baápu, é déhá m̀ǹǹ kó hanci-kó
o t̀òo é mùdi. Kà pá ỳò miya, kà pá d̀ó, kà kóohí é
n'k̀nti kà pá ỳè é k̀ǹ. Ye kú daadí-dà dapà̀n h́
yádá-ma è ỳ ò káá poòo.

SAMBIENI Bernard (Ganikperou)

Bosiwàni yoo Posiwàni paáma naàtemma c̀h̀ka

Posiwàni ỳǹ d̀h̀adi-dà kà
naàtemma nì p̀kú, kà nì ỳni
f̀béka. Béepá d̀h̀adi-dà, kà nì
c̀dí nido, o yàma wè̀ni koò pú
h́ yè n'h́í. Ye yàn pú h́ n'káá
wek̀suukú, yè h́ sémà ò ỳnà
fihikú-dà, yoo ẁǹd̀nkú kùc̀kù
kú bookú, nì bá kù n'yáá.

Kà nì c̀é nido, ẁni nìc̀ pá
h́ cedí nì n'̀d̀ dékádá-ma yoo pá
nì c̀nà é neé nì d̀hà, yè péé-nà ye
bèmbèka-dà. Nì m̀e t̀nì
f̀di-dà è c̀hú. Nì kó neé

n'yòn-ń-ma a h́j́t́a ḱpéedí, yoo a yuùdatɔ̀pa ḱpéedí,
yoo a báà yuùdatɔ̀pa ḱpéedí, yoo a yà̀pa ḱpéedí. Ka
d̀hàma há pú péé, m̀i tee-sá, m̀ǹǹ d̀èè-ko n'̀ɔ̀
paáma-dà.

Pàćj, ni d̀hàma békú kp̀ǹci cìdèé-dà nà kóohí
hìdèé k'yé n'káá bookú, nà bɔ́tá yoo h̀fa. Tɔ̀pa,
kp̀ǹci cìdèé nà kóohí hìdèé k'yé n'kós bookú, nà h̀fa
yoo bɔ́tá. Kà nì d̀haà nà bɔ́tá, ni hedáma h̀fa-dà. Kà
m̀è nì d̀haà nà h̀fa, ni hedáma nàfa-dà. Míí-dà pà
túmà toò-ma naàkànni. Kà m̀mpà nì d̀hu-pá nì d̀haà
è ỳɔ̀, è kp̀i kòn, h́j́t́a yamma yònà é pà nédá
tápémú-dà, m̀i bekú-sa è ỳ pà kunà pa ẁndɔ̀nkú,
ye ẁni é pà cɔa.

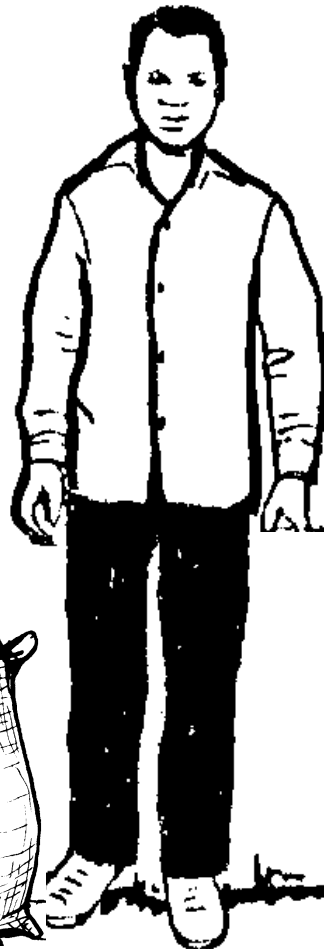
SANRI Ouodou (Taïacou)

Pop̀pu naàtem̀ma c̀h̀ka

Bíídatá kú báàa-dà h́j taá déhá bíipoòta báàa è
ỳ : N c̀d̀hu néep̀do-dà. Kà bíipoòta báàa ỳ : Daadí
nìćj pú bókù sòta tàdi, ye weǹd̀i kp̀i n'ỳ, ò pú kó
t̀ni daadí nìćj, é cemá n'kunti è toó webeèdi. Pà
h́n-mà mema è kp̀i ó kòn kà pá déhá pa t̀pa-dà.

K'ó kòn, kà pá kaàdi pa nahàku weñni é códí kà pá tónkú pa tòpa, yoo kà màcòmà kóó. Kà còku péé, ye wòni kà pá n'ceí ye bíídatá báàa tómma-ní. K'ò tóní, kà p'òò caka pá kòdaà é híná-sa. Kà pá kòdaà è yèkaà pa tòpa, kà bíídatá báàa é koní tèni caka o bíítá è yò òò pià poòo.

Memá-dà, k'yèè bíídatá cèn é péha ta kúpùèpa, nà ta dapàntòpa, kà pá taá yaàatí ye bíipoòta hòòta. Kà pá yàà, paadi kó paàda, kà pá toó-ma yaàatí (yòka námbòhi nà nòka), k'yé n'kadí ye bíídatá ní n'tahú beeká weñni o poòò hòòta, è pàkú podòcì yoo dehèdaàka háá beeká kàwòì. Ye beekà kawòìkà

mèekà, k'ò baà tohú-ma yòka nà nòka o poòò
hḡḡtà-kpéepá. Pà toòsa-dà puetí.

Ye wòni, k'ó n'ceí bíipoòta kó kpéń-ma, k'ó kei
cámíitoòka yoo bómíitoòka kàwòì, nà kpànci cìdée nà
kóodatá, é taá paá diikamá. Ye kú daadí-dà pà kó
béná-ma diikaceèpu, n'èe bíipoòta kà pá pàhi, é déhá
mòhò kó hānci-kó o tòò é mùdi. Yè kú daadí-dà mèe
deè ye bíipoòta kó kpetá-ma ye kpànci. K'yè hḡtà ye
bíipoòta yedi è dḡ-nà nido tapaàdi, tà pú kó cì kpetá
nà ta nòku, tà kó taá ye kónnaadi ta tàdi-dà. Ye pesá-dà
pà hḡ bantá-ma è yò tà cḡháà dḡdí yoo kà tà pú nì cḡháà.

Ye kú dàhàka, k'yèe bíipoòta pón è pedà, kà tà té
kòhò ta dḡò hḡḡta é n'ceí kùndìpu benní. Ye kú benní-dà
pà hḡ tà kpéná-ma ta dḡò hḡḡta k'yé n'yà. Mema, bá
kà tòò wáńtà tà tódà, è tà pèè-nà bíhí, ta dḡò cecedó
kpééhí-dà.

Kóntèmma pesá-dà, kà nìi káá o potḡḡ, k'òò tódá
é taá ceèda nà tòò, k'ò mèe t'òò kḡḡ o kú potḡḡ. Tahépá
pesá, ceèdamá kḡḡ, mempa yáá piáma-dà.

TAWEMA Paulin (N'dahonta)

Kúmú kaàdimá

Ti bookú p̄áama meheká, ñte kà ñii d̄òò kpíi pà h̄j h̄impú : Kà p'òò dánà-ní è yàa, pà h̄j kaàn daàka kàt̄aa-dà, nàh̄idí yùti kodíma-dà.

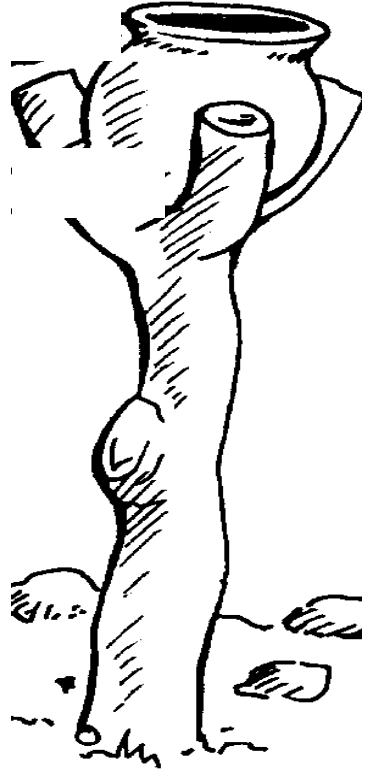
Kà mii kahà, daw̄i-dí, kà pá túmá a kodí f̄j̄n o poòo. Ye kú daadí-dà ñipa h̄j wiida-má é kòn pa h̄j̄j̄hí. N'òò kúmú daadí, poòò f̄j̄n, a koò pú yònà é t̄j̄hí tomána, néehí, p̄aaká yoo dákáti. A yònà é deèda-á-ma mii kú wenni, é n'tudí.

Ye kú dàhàka, kà pá kaàn weèka kàt̄aa é neé mahà o ȳk̄áti deèdapú. Ye ȳk̄áti-dà kó deèda, poòò f̄j̄n k'á neé túmá t̄j̄hí a tomána, é yídí a dákáti yoo é f̄j̄j̄ a néehí.

SAMPARA Collette (Natitingou)

Tedɔkú

Naàteṃma káá kákamú mùcòmù-dà, è mù ɓakú pɔɔpá híṅka. Ye kákamú-dà pà toò-ma tedɔkú. Ye yaṅn mɛɛ hɔ́ kpéń-ma, koò báàa kpíi, é yídá, k'òo pòòo yòò haápu kùṅdípú. Nte tedɔkú cɛkúma kú bookú: Kà nìdo dehú o yèdi beeká weṅni, è pú déhù yècɛɛ, tedɔkú-d'òò káá. Kà pà mɛɛ códí o fòumu, è hɔ́tà o pemá koò pú centi, k'òo koò pú yònà ò de yòn-pu, tedɔkú-d'òò káá.

O hɔ́tà-kpéɛpá-dà hɔ́ taá ɓahípú, é tèi, kà ɓahɔ́ é kù pà kpákada-ní. Kà pá koní, é taá caka o yuùdatɔ̀ɔpa. K'òo mɔ́nń tódá kótadá é taá tà wéi o yuùhɔ́̀ta. K'òo wéi ye kótadá, yòka ò kó káńta-ká, tedɔkú kpéɛká-dà. K'òo yuùdatɔ̀ɔpa mɛɛ té taá ɓahípú é mà yèkà-ní, é koní taá pà caka daadí pà kù pení-nà-di-ní. Paàdi wòni-dà pà hɔ́ kù n'òò cɛdí-ma. Wàfa fɔ́di-dà pà mɛɛ hɔ́ kù cédá-ma,

kà kú weñ-hɔ ye pesá. K'yé weka, kà pá neé kù tanà ku yañn hɔ̀ɔ̀ta, é tɛi kù n'òò hódí.

Ku cɛɛ daadí mèekà, o kúcàpa-dà hɔ̀ tɛni óò n'kàdi-nà, è pú kpèi ó yèdì é taá yècɔ̀. Kà pà mèe tɛni è kù n'òò hódí, pà hɔ̀ cocí-ma. Kà mɛma dɔ, ku yañn n'òò kúcàpa, k'ó yeɛni-í-ma-ní é pà b̀hà, é pà kámu, é pà t̀ùnà. Ye kú kákamú c̀ema-dà, kà pà mà hɔ̀n, yè pú hɔ̀ yòn kɔ̀nni m̀ónnì. Ye tedɔkú yañn hɔ̀ pɛha m̀òta-dà, nà c̀ta, nà h̀akàta, nà p̀ci wañni, nà naà̀ỳka, nà kótadá, nà kpà̀nfa, nà f̀ànkàti, nà t̀òsa t̀òsa. M̀òta-dà há héé yudí tedɔkú m̀ehéká, nà kótadá, nà c̀ta, nà h̀akàta, nà naàma.

Kà kù t̀sì yúéípu, k'ó taá caka o yùdatɔ̀pa ku yúéí daadí. K'ò mèe kù yúéí, ku naà̀t̀òti-dà o yùdatɔ̀pa hɔ̀ tɛni-má-ní ku dúùmá. Ye kú daadí-dà pà hɔ̀ k̀ù-ma ye kótadá, nà ye m̀òta, èè paá-nà d̀hàdi. K'yé weka ku daadí, kà m̀m̀pà pú wontà nedà-pa é tɛni, kà pá tùna-ní pa kpéepá. Ye kú daadí-dà ò kó k̀ù-ma nɔ̀tí ti bodú bodú, é b́ená diití ti bodú bodú. Ǹte m̀m̀pà k'òò tuèhèna-pá-ní naàma, ǹte f̀ànkàti yàmma, ǹte kóohí yàmma, ǹte s̀cáà yàmma nà t̀òsa t̀òsa.

K'yèè hǝ̀̀ta té súná tenten, dimá nà mà̀nci.
Ye kú daadí ku yàn potǝ̀̀bíhí hǝ̀̀ hei-má mà̀nci pa
yù̀datǝ̀̀-hǝ̀̀ta. É yídá kà mèm̀pà kù d̀hu-pá kú
potǝ̀̀bíhí m̀e té hei mà̀nci, pa kú yù̀datǝ̀̀pa pesá.
K'yé weka, pòpa mèm̀pà t̀ni-pá-ní ku yúéípu, kà pá
pà totá mà̀nci, kà pá kò̀n. Datǝ̀̀di, kà ku yàn é ǹé
yúéí nàma, é tadí o yù̀datǝ̀̀ku ku hedápu. Ye kú
benní-dà, ò hǝ̀̀ podí-ma ỳka tenten, é t̀̀ ǹka, k'òo
pòo é t̀nka t̀ka, é pehá kúmmáàka. Benní wèni, k'ò
té yúéí nàma, é f̀n ye c̀ta é ǹé kahá ká̀ntàti.

Ǹte pà p̀kúma kú bookú tedǝ̀kú nàtem̀ma
c̀h̀ka.

MORA Joseph (Toucountouna)

Dépôt Légal N° 7274 du 19 juin 2014 (2ème trim.)

Bibliothèque Nationale

ISBN : 978-99919-1-902-7

PRIX : 200 F CFA